

Justitiële verkenningen

jrg. 26, nr. 4, mei 2001

Private opsporing

Voorwoord

Meer en meer particuliere recherchebureaus worden door bedrijven ingeschakeld om fraude binnenshuis op te sporen, terwijl grote bedrijven zoals banken en verzekeringsmaatschappijen hun eigen recherche hebben. Op die manier wordt justitie buiten de deur gehouden zodat negatieve publiciteit kan worden voorkomen. Bovendien hebben veel bedrijven weinig vertrouwen in de doortastendheid van politie en het openbaar ministerie en schatten ze de effectiviteit van particuliere onderzoekers hoger in. Daarvoor lijkt een en ander te zeggen, omdat de job-rotatie binnen de politie ten koste is gegaan van deskundigheid en de doorlooptijden te wensen overlaten. Met name bij de aanpak van fraude ontberen politie en justitie specialistische kennis.

Ruim de helft van bedrijven die een delict constateren houdt dat binnenskamers en doet geen aangifte. In geval van fraude loopt dat op tot twee derde. Politie en justitie spelen dus steeds minder een rol bij de handhaving van veiligheid in de private sector. Overigens komt drie kwart van de mensen die bij de particuliere recherche werken van de reguliere politie. En die zijn hard nodig want zij beschikken over een *old boys network* waarin informatie-uitwisseling gemakkelijk is.

De particuliere recherche vormt slechts een klein segment van de commerciële veiligheidsbranche. Er zijn momenteel 27.000 personen in die branche werkzaam (publiek: ruim 40.000), de omzet is in tien jaar tijd meer dan verdriedubbeld tot 1,5 miljard in 1998. Velen wijzen er op dat inschakeling van meer private veiligheidszorg onvermijdelijk is. Volgens politie-onderzoeker A.B. Hoogenboom speelt het huidige justitiële denken zich af in een 'gesloten, geblindeerd universum'. Toezicht, controle en opsporing worden nog steeds verondersteld exclusief het prerogatief van de overheid te zijn. Dat beeld verdient volgens hem en vele andere onderzoekers hoognodig bijstelling: er heeft namelijk een stille revolutie plaatsgevonden waardoor het staatsmonopolie door allerlei vormen van privaat toezicht en opsporing verregaand is afgebroken. En deze ontwikkeling blijft maar voortduren met name omdat de preventiebehoefte in het bedrijfsleven (loss prevention) groter en groter wordt. Daarnaast vraagt de veiligheidsindustrie om steeds hoogwaardigere arbeid en informatievergaring, verricht door diensten met de bekende engelstalige termen: accountancy, internal auditing, business intelligence, corporate espionage, IT-security consultancy, enzovoort.

De opmars van private recherche roept veel vragen op die in dit nummer ruimschoots aan bod komen. Kunnen werknemers zich verweren tegen particuliere berechting en sanctionering zoals ontslag, inhouding op salaris, of terugbetaling? Hoe staat het met de democratische controle en rechtsgelijkheid? In hoeverre zijn private opspoorders gebonden aan regels? In hoeverre raakt de overheid het zicht op criminaliteitsbestrijding kwijt door de verminderde aantallen aangiftes? Worden de kerntaken van politie en justitie erdoor ondermijnd?

In het openingsartikel gaan P. Klerks en M. Scholtes onder andere in op de omvang van de researchemarkt, de activiteiten die recherchebureaus uitoefenen en de bevoegdheden en het toezicht op de branche. De auteurs spreken over een 'enigszins ondoorzichtige bedrijfstak' met name door de wat verdeckte aard van het researchewerk, door de vele bureaus die zich niet hebben aangemeld bij het ministerie, het veelvuldig ontbreken van jaarverslagen en het ontbreken van toezicht op de branche. Op basis van hun onderzoek concluderen de auteurs dat de overheid niet bij machte zal zijn de gaten op te vullen die door het weglekken van kennis en capaciteit zijn ontstaan. De politie zal steeds minder aandacht kunnen besteden aan onder andere fraude, diefstal en milieucriminaliteit. De private sector zal hiervan de vruchten kunnen plukken. De schijnbaar onstuitbare groei in de markt wordt echter ook bevorderd door push-factoren: meer en meer politiemensen maken een carrière-switch, vooral uit frustratie over het werkklimaat bij de politie en het verlangen naar speurwerk.

F. van Dijk en J.J. de Waard behandelen de opsporingsmarkt tegen de achtergrond van de groeiende

private veiligheidszorg. De auteurs signaleren een neiging tot ontkenning van de stormachtige ontwikkelingen die zich de afgelopen kwart eeuw binnen deze branche hebben voorgedaan. En dat leidt weer tot een overschatting van beïnvloedingsmogelijkheden. Ook zij spreken over een 'schemerige' opsporingsmarkt, onder andere omdat er louche opsporingsmethoden worden gebruikt, met name door bureaus die geen vergunning (hoeven te) hebben. Gelet op deze geringe transparantie achten de auteurs bescherming van de rechten van de burger en vooral de werknemer een belangrijk punt: Deze rechten vragen vooral aandacht waar het gaat om aanhoudingen, ondervragingen en opgelegde sancties, maar ook om de bescherming van privacy. De afname van aangiftebereidheid vormt een andere bedreiging. Hierdoor wordt de preventieve werking van het strafrecht ondermijnd. Bovendien neemt de kans toe dat op specialistische terreinen niet de publieke opsporing de private 'aanstuurt', maar omgekeerd.

België beschikte als eerste Europese land over een wetgeving tot regeling van het beroep van privé-detective. M. Cools gaat in zijn bijdrage in op deze wet en bespreekt de verdiensten en tekortkomingen ervan. Met name in de definiëring wat private opsporing is schiet de wet volgens de auteur tekort. De wet beperkt zich namelijk tot een opsomming van beroepen en activiteiten waardoor sommige groepen worden uitgesloten. Cools gaat ook in op de uitdijende 'markt van misdaad en straf' waarin een derde generatie privé-detectives naar voren is getreden. Deze professionele en hooggeschoolde generatie legt zich voornamelijk toe op het security management in grote bedrijven. Volgens Cools is de nieuwe criminologische markt uitstekend in staat om binnen een rechtsstaat complementair dan wel als alternatief te fungeren voor de publieke veiligheidszorg. Sterker: een goed ontwikkelde private politiezorg is volgens hem een indicatie voor het democratische gehalte van de samenleving, zij het dat regelgeving door de overheid noodzaak blijft.

Vervolgens gaat A.B. Hoogenboom dieper in op een intrigerend aspect van private opsporing, namelijk bedrijfsspionage. Hij bespreekt eerst een infiltratie-actie van het beveiligingsbedrijf Wackenhut in de Amerikaanse milieubeweging en vraagt zich vervolgens af of die casus op zichzelf staat of dat infiltratie intussen een 'normaal' fenomeen is geworden in het bedrijfsleven. Hij wijst erop dat in de moderne informatiesamenleving kennis een nieuwe vorm van kapitaal is geworden. Strategische bedrijfsinformatie is buitengewoon gevoelig en leent zich voor diefstal (door werknemers, actiegroepen of hackers). Om die redenen willen bedrijven nieuwe bedreigingen voor hun concurrentiepositie zo snel mogelijk op het spoor komen. Ook in Nederland zijn er signalen dat bedrijfsspionage toeneemt. Deze ontwikkelingen tonen volgens Hoogenboom aan dat inlichtingenwerk niet meer automatisch in verband moet worden gebracht met aantasting van de belangen van de overheid. Het gaat nu om aantasting van de 'bedrijfseconomische orde'.

Tenslotte komen twee bijdragen aan bod waarin een normatief kader wordt ontworpen waaraan private opsporingsactiviteiten zouden moeten voldoen. B.W.M. van der Lugt (Deloitte & Touche) maakt een vergelijking tussen de activiteiten binnen de traditionele reguliere opsporing en particuliere opsporing en komt tot de slotsom dat particuliere opsporing meer voordelen heeft dan nadelen. Het dient zijns inziens aan de benadeelden zelf overgelaten te worden of zij voor de publieke weg (aangifte; openbaar geding) of particuliere weg (beslotenheid) kiezen. Als dat tenminste kan want ingeval van inbeslagname of aanhouding is men op de reguliere politie en justitie aangewezen. De activiteiten van private kantoren dienen wel door regels en waarborgen te worden beheerst, zij het dat die regelgeving volgens de auteur het beste door de sector zelf kan worden opgesteld. Certificering is te verkiezen boven wetgeving. De angst voor particuliere rechercheurs die buiten hun boekje zouden gaan, is volgens hem ongegrond. Hij vertrouwt daarbij op de zelfcorrigerende werking van de markt. 'Het mag duidelijk zijn dat concurrenten elkaar beter in het oog zullen houden dan de politie dat als rechtshandhaver zou kunnen.'

L. Gunther Moor en C.D. van der Vijver behandelen hetzelfde normeringsvraagstuk vanuit een meer publieke invalshoek. Ook zij zetten een aantal voor- en nadelen op een rijtje en concluderen dat het niet verbazingwekkend is dat veel bedrijven kiezen voor private opsporing. Private opspoorders werken immers efficiënt en opereren sneller en gemakkelijker internationaal, bijvoorbeeld om grote sommen geld terug te halen. Bovendien houdt men de regie in eigen handen. Maar dat is volgens de auteurs nog geen reden om de verschuiving naar *private justice* maar gewoon te accepteren. Want in vele opzichten blijft private opsporing een *black box*: er is geen (toe)zicht op de methoden en technieken van onderzoek die worden ingezet. De grenzen aan rechtsongelijkheid dienen te worden afgebakend. Bovendien heeft de private aanpak van fraude een publieke component. Er wordt een maatschappelijk signaal afgegeven dat 'het allemaal zo erg niet is'. De auteurs pleiten tenslotte voor

aanscherping van de beroepscode. Uiteindelijk dienen er wettelijke kaders te komen. Regulering van het particuliere researchwerk is onontkoombaar.